

אדוני ראש הממשלה
מאחורי הקלעים של הנהגת ישראל

יהודה אבנר

אדוני ראש הממשלה

מאחורי הקלעים של הנהגת ישראל

Yehuda Avner
The Prime Ministers
An Intimate Narrative of Israeli Leadership

First Hebrew Language Edition 2018

מהדורה ראשונה בעברית 2018

© כל הזכויות שמורות ליהודה אבנר, 2018
כל הזכויות בעברית שמורות לטובי הוצאה לאור בע"מ, 2018

עורכת ראשית: גילה פיינ

עורכת משנה: תמי מגר

תרגום: ברוריה בן-ברוך, תרצה גור-אריה

עריכה לשונית: צור ארליך, הניה קולומבוס, דנה רייך

עימוד: עדי רובין

עיצוב העטיפה: אליהו משגב

תמונת העטיפה: אליהו משגב, באדיבות בית רטרו ירושלים

תמונות דיוקן: לוי אשכול - לשכת העיתונות הממשלתית, גולדה מאיר - ספריית הקונגרס

האמריקאית, יצחק רבין - לשכת העיתונות הממשלתית, מנחם בגין - חיל האוויר האמריקאי

תמונת עטיפה אחורית: Israel Sun Ltd

טובי הוצאה לאור בע"מ

ת"ד 4044 ירושלים 9104001

טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.tobypress.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרד או לקלוט בכל דרך או בכל
אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי
מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-219-3 ISBN

נדפס בישראל 2018 Printed in Israel

לאשתי מימי,
לילדינו,
לנכדינו ולנינינו

– המחבר

השגריר יהודה (גובי) אבנר ז"ל
היה אחד משחקני המפתח ברגעיה הגורליים של מדינת ישראל
לאורך חמישים שנותיה הראשונות.
מדינאי דגול, כותב בחד, -
מנציגו הבולטים של המגזר הדתי-לאומי -
וחבר טוב.

אנו תקווה שזיכרונותיו יהיו לדוגמא ומופת לדורות הבאים.

- איזי ונעמי ליבלר

תוכן העניינים

xiii	הקדמת המחבר
xv	תודות
xvii	הנפשות הפועלות

חלק ראשון: בגיניסטים ואנטי-בגיניסטים

5	פרק א בראשית
29	פרק ב תקוות נואשות
43	פרק ג אסתר
57	פרק ד עצמאות
69	פרק ה קציר אבנים בגליל
79	פרק ו אוקספורד יוניון
89	בין הזמנים

חלק שני: קואליציות ואופוזיציות

93	ראש הממשלה לוי אשכול
95	פרק ז טירון במשרד החוץ
101	פרק ח צעדים ראשונים בלשכת ראש הממשלה
107	פרק ט טיול עם הארי טרומן
115	פרק י מזימה סורית

125	פרק יא	חשרת סופה
133	פרק יב	שידור הרה אסון
141	פרק יג	תפילה בכותל
151	פרק יד	עמוק בטקסס
165	פרק טו	מותו של ראש ממשלה
171	פרק טז	שגריר השנה

181	ראש הממשלה	גולדה מאיר
183	פרק יז	חילופי משמרות
189	פרק יח	גולדה ואוריאנה: סיפור אהבה
199	פרק יט	חרפת שָנאו
207	פרק כ	טילי סא"ם בתעלת סואץ
215	פרק כא	כסוכה בכרם

237	ראש הממשלה	יצחק רבין
239	פרק כב	ראש ממשלה בן לילה
251	פרק כג	ידוהה
261	פרק כד	קנוניה בזלצבורג
269	פרק כה	איגרת נשיאותית
277	פרק כו	אנטבה: טיסה מס' 139
293	פרק כז	גי'מי קרטור נכנס לתמונה
303	פרק כח	שירת הברבור

חלק שלישי: אחרון האבות המייסדים

313	ראש הממשלה	מנחם בגין
315	פרק כט	מהפך
331	פרק ל	יהודי מורכב
347	פרק לא	יחיאל ובגין
355	פרק לב	בית פתוח
361	פרק לג	חוג התנ"ך
367	פרק לד	ושינגטון
375	פרק לה	מפגש עם הנשיא

393	פרק לו	סעודת הערב
407	פרק לז	להצית אש בנשמה
413	פרק לח	דו־קרב בכנסת
419	פרק לט	כשסאדאת נחת
435	פרק מ	מבוי סתום
445	פרק מא	אייבי פיינגולד מציל את הסכם השלום
459	פרק מב	הילד באל־עריש
463	פרק מג	הצלקות של בגין
479	פרק מד	טוהר הנשק
487	פרק מה	אם אשכחך ירושלים
495	פרק מו	גרמניה: לא נשכח ולא נסלח
505	פרק מז	שואה נוספת מאיימת באופק
517	פרק מח	נכס או בעלת ברית?
527	פרק מט	מותו של נשיא
541	פרק נ	הסכמים יש לקיים
545	פרק נא	שבת המלכה
551	פרק נב	צעדי מלחמה, דיבורי שלום
561	פרק נג	"לא הולכתי אותך שולל"
573	פרק נד	ניסיון סרק לשלום כושל
585	פרק נה	ראש השנה של סברה ושתילה
593	פרק נו	"לכל זמן ועת לכל חפץ"
609	פרק נז	"איני יכול עוד"
631	פרק נח	סוף המסע
633	אחרית דבר	
641	הערות	
647	ביבליוגרפיה	
651	מפתח	
674	על המחבר	

הקדמת המחבר

הספר שלפניכם איננו ביוגרפיה במובן המקובל של המילה, וגם לא יצירה בדיונית. הוא עוסק באירועים ממשיים ובאנשים אמיתיים, ובעיקר בראשי הממשלה לוי אשכול, גולדה מאיר, יצחק רבין ומנחם בגין. את כולם שירתי בתפקיד זה או אחר, זוטר או בכיר, לאורך שנים רבות, ואת כולם ניסיתי בדפים אלה להשיב לחיים כפי שאני זוכר אותם. כיוון שעבדתי בקרבתם בכל מיני מצבים, טובים ורעים - לפעמים רעים עד כדי סכנה לעצם קיומה של מדינת ישראל - ניסיתי כאן לתאר אירועים המלמדים כיצד הגיבו תחת לחץ, לשחזר רגעים אינטימיים בלתי נשכחים ולהאיר את מערכות היחסים המורכבות שלהם עם נשיאים, ראשי ממשלות ונכבדים אחרים - וכל זאת, מנקודת מבטו של זבוב על הקיר.

בתוך כך נטלתי לעצמי מידה מסוימת של חירות פואטית בעזרת אמצעים ספרותיים בדוקים ומנוסים: כתיבה סיפורית, יצירת דיאלוגים, תיאור הסביבה, עריכת הדיבור, התרשמות אישית, אפיון דמויות ושחזור סביר של שיחות, בלי לפגוע פגיעה של ממש באמת ההיסטורית.

מטבע הדברים, עקבות אוטוביוגרפיות עשו דרכן אל תוך הסיפור; ראשית, כדי לתאר את התקופה שלתוכה נולדתי, שנית, כדי להציג כמה טיפוסים יוצאי דופן שהזדמן לי לפגוש, ושלישית, וחשוב מכול, כדי להסביר איך קרה שנקלעתי לחברתם של אנשים מופלאים שכאלה, מנהיגיה הראשונים של ישראל, אשר נכנסו לחיי בעוצמה אדירה ואחיותם בי לא נחלשה עד היום. לנצח אהיה אסיר תודה על

שזכיתי לעבוד למענם ולצדם, על שבמו עיניי ראיתי כיצד לעם היהודי קמים מנהיגים
דגולים כל כך.
מסיבות שיתחוורו בעת הקריאה, הייחודי מכולם בעיניי היה מנחם בגין.

יהודה אבנר
ירושלים, 2010

תודות

רבים מהדפים שלפניכם מבוססים על מקורות ראשוניים, שבהם שמור מקום נכבד לשפע של רשימות ודברים שתיעדתי במו ידיי. הם קיימים מפני שאחד מתפקידיי כחבר צוות בלשכותיהם של ארבעה ראשי ממשלה היה לרשום את הדברים. לפיכך, כהכנה לקראת כתיבת הספר הזה יכולתי לצלול אל תיבת האוצרות הפרטית שלי, הכוללת תעתיקים ורישומי יומן אישיים. נוסף על כך הייתה לי גישה לתכתובות ולתעודות רשמיות, נעזרתי בביוגרפיות, עיינתי באוטוביוגרפיות, ואני חב רבות לעדותם של אנשים התופסים מקום נכבד בספר זה ושתרמו לי בנדיבות מזמנם. ראש וראשון לאלה היה יחיאל קדישאי, עוזרו ואיש סודו הקרוב ביותר של מנחם בגין, שגילה נכונות לשתפני בפרטים מאירועים רבים שנכח בהם ולהשיב לשאלותי הרבות בדבר עמדותיו והלוך מחשבתו של ראש הממשלה – אם כי, בצדק, לא היה מוכן לשאת באחריות למה שאעשה במידע שקיבלתי ממנו. תודתי העמוקה נתונה לסר מרטין גילברט, שקרא את כתב היד המקורי בעין ההיסטוריון המלומדת שלו והעלה הצעות חשובות. תודה מעומק הלב גם לסמואל לוואיס, לשעבר שגריר ארצות הברית בישראל, שלא רק שיתף אותי בעל פה בהיסטוריה המקיפה של תקופת שירותו בישראל, אלא גם סיפק לי עזרה מדויקת וחשובה מאין כמוה בניסיוני לשחזר כמה ממפגשיו המכריעים עם ראש הממשלה בגין. דוד הורוביץ, העורך הראשי של ג'רוזלם פוסט, קרא את כתב היד בשלב מוקדם, ובזכות חוכמתו ותשומת לבו לפרטים הקטנים תרם הצעות יקרות ערך. אני זוכר בגעגועים את הרי הורביץ, מייסדו ונשיאו הראשון של מרכז מורשת מנחם בגין בירושלים, שבדק בקפדנות רבים מן הדפים העוסקים בבגין מיד אחרי כתיבתם. הערכה רבה נתונה גם לאריק סילבר ז"ל, עיתונאי חרוץ ועמית אישי, שכתב

ביוגרפיה חשובה על מנחם בגין ולימים הפקיד בידיי את ארכיונו הנרחב, הכולל ראיונות בלעדיים עם כמה מהשחקנים המרכזיים המשתתפים בדרמה שלפניכם. תודתי נתונה לכל אנשי מרכז מורשת מנחם בגין, ובעיקר להרצל מקוב העומד בראשו, על תמיכתו הנלהבת בפרויקט, ולמנהל החינוכי של המרכז ישראל מידר, שעבר על הפרקים הנוגעים לתקופת האצ"ל. אני מבקש להודות גם למנהלים ולעובדים של המאגרים השונים שבהם עבדתי או שאתם התכתבתי, לרבות ארכיון ממשלת ישראל, ספריית ג'ימי קרטור וספריית רונלד רייגן.

אני אסיר תודה לאנשי הוצאת טובי על תשומת הלב הקפדנית שהשקיעו בספר בכל שלבי הוצאתו לאור, ויותר מכולם למתיו מילר על סבלנותו ועל ידידותו. תודות מקרב לב גם לדבורה מגנאג'י ביילי, שערכה את הספר בעין בוחנת וקפדנית ומיומנת לעילא. הגרסה העברית היא מלאכתן המופלאה של המתרגמות ברוריה בן-ברוך ותרצה גור-אריה, יחד עם צור ארליך שערך והניה קולומבוס ודנה רייך שהגיהו. יבואו על הברכה גם העורכת הראשית גילה פיין ועורכת המשנה תמי מגר, שפיקחו על מלאכת הוצאתו של הספר לאור. ואחרון חביב, ארצה להודות לעוזר המחקר הנאמן אשר מנינג, אשר ליווה אותי בתהליך תרגום הספר.

הנפשות הפועלות

אבא אבן: שר החוץ הראשון של ישראל, יליד דרום אפריקה וחניך קיימברידג', שעשה לו שם בכירות העולם בזכות תחכומו האינטלקטואלי ונאומיו הצ'רצ'יליאניים, אך מבית נתקל ביחס מזלזל ונחשב לחסר תחכום אסטרטגי.

אליזבת השנייה מלכת אנגליה: יושבת שנים רבות על כס המלכות, והתפלאה לשמוע על מוצאו הבריטי של המחבר כאשר הגיש לה את כתב האמנתו כשגריר ישראל בחצר סיינט ג'יימס.

לוי אשכול: ראש ממשלה דהוי לכאורה, שהכיר כל טפח וטפח בכל צינור מים ברחבי ישראל והפגין פיקחות דיפלומטית רבה במאמציו למנוע את מלחמת ששת הימים, אך בד בבד הכין את צה"ל לקראת הניצחון בה.

מנחם בגין: המופלא מכל ראשי הממשלה של ישראל. איש חדור תודעה עמוקה של ההיסטוריה היהודית, יושרה קיצונית, חזון וחמלה, שניהל מאבק עז וחסר רחמים נגד השלטון הבריטי בארץ ישראל, נשא ונתן עם מצרים על הסכם שלום היסטורי, ופתח במלחמה שנויה במחלוקת בלבנון, שבעקבותיה פרש מכהונתו והסתגר בבדידותו.

יוסף בורג: השר שכיהן בממשלות ישראל זמן רב יותר מכל שר אחר, בקי וידען בתחומי קודש וחולין, אדם שנון וחריף שעמד בראש צוות המשא ומתן בשיחות הנפל על האוטונומיה הפלסטינית בשלהי שנות השבעים ובתחילת שנות השמונים.

זביגניב בז'ינסקי: היועץ לביטחון לאומי של הנשיא ג'ימי קרטה, יליד פולין שהצהיר על התפעלותו מישראל אך מעולם לא הפגין זאת בפומבי.

דוד בן-גוריון: ראש הממשלה שהקים את מדינת ישראל, שר הביטחון הראשון, חלוץ עשוי ללא חת שעשה רבות למען התפתחותה של הארץ, אדם שנלחם בבגין על כל צעד ושעל לאורך הדרך עד אשר, בגיל מתקדם, התרכך וחיפש דרך להתפייסות.

לינדון בינס ג'ונסון: חוואי טקסני חסון שנכשל בניסיון לסכל את מזימות התוקפנות של מצרים ששיאן במלחמת ששת הימים, ואחר כך היה לנשיא האמריקני הראשון שהחליט לצרף את ישראל לחוג השפעתה של ארצות הברית ולהיות לה לספק המרכזי של נשק מתוחכם.

הנסיכה דיאנה: אשתו הראשונה והמקסימה של מלכה העתידי של אנגליה, צ'רלס, הנסיך מוויילס, שכינתה את ישראל "מדינה קטנה אבל נועזת".

משה דיין: לוחם מהולל בעל עין אחת, מבוני צה"ל, יקיר האומה, גיבור מלחמת ששת הימים ואחד מקורבנותיה הפוליטיים של מלחמת יום כיפור.

יעקב הרצוג: עילוי בגמרא, בפילוסופיה ובדיפלומטיה, יועץ מדיני ללוי אשכול, ואדם שהוצע לו בעת ובעונה אחת לכהן כמנכ"ל משרד ראש הממשלה וכרב הראשי של בריטניה.

הארי טרומן: נשיא ארצות הברית בגמלאות, שהזמין את הכותב להצטרף אליו לטיול רגלי ובו סיפר לו על חברו היהודי הוותיק מימי מלחמת העולם הראשונה, ולימים שותפו העסקי, אשר דיבר על לבו להכיר במדינת ישראל בניגוד לעצת עמיתיו לממשלה.

עדי יפה: ראש לשכתו של ראש הממשלה לוי אשכול ומי שבמידה רבה סלל את דרכו של המחבר לשירות החוץ ולימים למשרד ראש הממשלה.

סמואל לואיס: שגריר אמריקני שנהנה רוב הזמן מאמונו של ראש הממשלה מנחם בגין, ושאישיותו הנעימה, נחישותו הדיפלומטית והאינטואיציה החריפה שניחן בה הקנו לו קשרים בדרגים רמים רבים.

הנפשות הפועלות

הרבי מלובביץ': תלמיד חכם בעל שם עולמי שהצית נשמות יהודיות בכל רחבי העולם וגם זכה לכבוד מצד ראשי ממשלה בישראל, ובעיקר מנחם בגין.

גולדה מאיר: שרת החוץ שהרגישה כי ננטשה על ידי עמיתה הסוציאליסטים ועל ידי מנהיגי אפריקה שארצותיהם נהנו מסיועה, אך כראש ממשלה התגלתה כמנהיגה נחרצת בזמן מלחמה למרות היותה חסרת כל ידע צבאי.

ריצ'רד ניקסון: נשיא אמריקני, שלמרות השם שיצא לו כאנטישמי, מינה פליט יהודי גרמני לתפקיד מזכיר המדינה בממשלו, והחליט על סיוע מסיבי לישראל כאשר קיומה עמד בסכנה וכאשר הוא עצמו הסתבך בשערוריית ווטרגייט ונלחם על קיומו הפוליטי.

אנואר סאדאת: נשיא מצרים, בעל נטייה למחוות גדולות, שהיה משוכנע כי חתירתו לשלום היא משימה קדושה, ואשר זעם בשל התעקשותו של בגין על הסכמים מדויקים אך הצליח לקיים עמו ברית של אמון וידידות כה עזים, שזה האחרון שקע לרכדוך עמוק עם הירצחו של שותפו לשלום.

ג'רלד פורד: טירון בענייני חוץ שהתמנה לנשיא ארצות הברית בעקבות התפטרותו של ניקסון ושחולל משבר חמור ביחסי ארצו עם ישראל כאשר ראש הממשלה רבין סירב לוותר על נכסים אסטרטגיים בחצי האי סיני לטובת מצרים.

תת-אלוף אפרים פורן (פרויקה): מזכירו הצבאי של ראש הממשלה יצחק רבין, ולימים גם של ראש הממשלה מנחם בגין.

מקס פישר: נדבן מדטרויט, יושב ראש חבר הנאמנים של הסוכנות היהודית ויועץ נאמן לכל נשיא אמריקני רפובליקני מאז ימי אייזנהאואר בנושאים הקשורים לישראל ולעולם היהודי.

שמעון פרס: פוליטיקאי ישראלי אלגנטי ומתוחכם, בעל חיבה יתרה לתפארת המליצה, אדם שיצאו לו מוניטין כנושא דגל השלום ושהיה שנים רבות יריבו המובהק של יצחק רבין. למרות קריירה מבריקה לא עלה בידו להיפטר מתדמיתו כמפסידן נצחי בבחירות, אך לימים היה לאחד הנשיאים המוערכים ביותר של ישראל.

יחיאל קדישאי: עוזרו הוותיק ונעים ההליכות של מנחם בגין, נושא כליו הראשי ואיש סודו.

יוסל קולוביץ': בחור ישיבה שהצליח לשרוד בשואה בזכות תפקידו כליצן ב"קברט של אושוויץ", ואשר פגש את המחבר על סיפון האונייה שהפליגה לארץ ישראל. הוא ניסה לקפוץ מהספינה ולברוח מהבריטים אך נעצר, התגייס לאצ"ל, ועשרות שנים לאחר מכן פגש את המחבר שנית בנסיבות בלתי צפויות.

אסתר קיילינגולד: מורה צעירה מאנגליה שמתה מות גיבורים במהלך הקרב הנואש להצלת הרובע היהודי של ירושלים מכיבוש ערבי במלחמת העצמאות, ושאותה הצעירה מימי נישאה לימים למחבר.

הנרי קיסינג'ר: פליט יהודי מגרמניה שנעשה למזכיר המדינה האמריקני. במהלכו לבלומת השפעותיה של מלחמת יום כיפור על המלחמה הקרה עורר לא פעם את רוגזה של ראש הממשלה גולדה מאיר. בימי הנשיא פורד נהג למעשה בעצמאות מוחלטת בקביעת מדיניות החוץ האמריקנית, ובכך עורר לא פעם את רוגזו של ראש הממשלה יצחק רבין.

גי'מי קרט: נשיא אמריקני שהחליף מילים חריפות עם ראש הממשלה יצחק רבין ועם ראש הממשלה מנחם בגין, ושלמרות זאת נטל על עצמו הימור פוליטי בעל ממדים היסטוריים בהובלת הסכם השלום בין ישראל למצרים, ומאז בילה את רוב חייו בהשמצת ישראל.

יצחק רבין: בעל כושר ניתוח וחשיבה מובנית מאין כמוהם, רמטכ"ל צה"ל במלחמת ששת הימים, שגריר בווינגטון, ראש ממשלה בשנים 1974-1977 ושוב מ-1992 ועד הירצחו בידי לאומן קיצוני בעקבות הסכמי אוסלו.

ויליאם רוג'רס: מזכיר המדינה של ארצות הברית שניקסון וקייסינג'ר הניחו לו להתבשל במיצו כשהדבר הלם את צורכיהם.

סאם רוטברג: איש עסקים גלוי לב מפאוריה שבאילינוי, מנהיג לשעבר של ארגון הבונדס ויושב ראש חבר הנאמנים של האוניברסיטה העברית, שבגין כינה אותו חבר של כבוד בממשלה.

הנפשות הפועלות

רונלד רייגן: נשיא אמריקני שהנהיג את ארצו על פי חוש, ושאמנם הסתמך בשיחותיו על כרטיסיות כתובות אך היטיב לתפוס את משחק הכוח של המלחמה הקרה ועמד בנחישות לצד ישראל למרות אי־ההבנות הרבות בין שתי המדינות.

מרגרט תאצ'ר: ראש ממשלת בריטניה שנודעה בכינויה "אשת הברזל", שסופר עליה כי היא מקיפה את עצמה באומרי־הן אך לא בבעלי יוזמה, שהעריצה את העם היהודי ועל אף התנגדותה למדיניות ההתנחלות של בגין העריכה מאוד את דעותיו ואת עקרונותיו.

חלק ראשון

1952-1939

בגיניסטיים ואנטי-בגיניסטיים

באידיבות לשכת העיתונות הממשלתית ומכון ז'בוטינסקי

מנחם בגין, במדי הצבא הפולני, עם אשתו עליזה (תל אביב, 12 בדצמבר 1942)

1952-1939

אירועי מפתח

- 1943 - מנחם בגין נוטל את הפיקוד על האצ"ל
- 1944 - הסזון: אנשי ההגנה מוסרים לוחמי אצ"ל לידי הבריטים
- 1945 - סוף מלחמת העולם השנייה
- 1946 - פיצוץ מלון המלך דוד בידי האצ"ל, בשיתוף עם תנועת המרי העברי המאוחדת
- 1947 - בגין מורה על פעולות תגמול נגד הבריטים, מידה כנגד מידה, תלייה כנגד תלייה. החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר מאשרת את תוכנית החלוקה
- 1948 - ירושלים במצור; ישראל מכריזה על עצמאותה; עם הגעת ספינת הנשק של האצ"ל, אלטלנה, ישראל נמצאת על סף מלחמת אחים

פרק א

בראשית

לראשונה נחרת השם בגין בתודעתי בצליל חזק ומהדהד ביום אוגוסט לח אחד של שנת 1947, כשהלכתי בלב מנצ'סטר היהודית בשעת אחר הצהריים. על אחד מבתי הכנסת התנוססה כתובת קיר טרייה וזועמת, מרוחה בצבע אדום כדם, "תלו את הטרוריסט היהודי בגין".

באותם ימים הייתי רק נער, לפני סיום לימודיי, אבל כבר אז ידעתי שמנחם בגין הוא בכיר אויביהם של הבריטים בארץ ישראל. פרס כספי המתין למי שילכוד אותו, חי או מת. כמעט שלוש שנים התגרה צבא החלכאים החשאי שלו - הארגון הצבאי הלאומי, אצ"ל - באימפריה הבריטית בתנופת מרד פראית שנועדה להביא לסילוקם של הבריטים מהארץ. זה היה מאבק מחתרתי קטלני, שבגין ראה בו מאבק לחירות ואילו הבריטים ראו בו טרור.

מאז ראשית שנות העשרים החזיקה בריטניה בארץ ישראל בהתאם למנדט שקיבלה מחבר הלאומים במטרה לכונן בה בית לאומי יהודי, כמובטח בהכרזת בלפור משנת 1917. אבל למעשה הפכה הארץ לקניינה של האימפריה הבריטית, והעוינות הערבית גאתה וצמחה כמעט למן הרגע הראשון ביחס ישר לגלי העלייה שזרמו ארצה. לנוכח הסכסוך המחריף והולך נדרשה לונדון לתרגילים נפתלים יותר ויותר כדי לפייס את הצדדים ולפשר בין האינטרסים הסותרים.

המקום שנתקלתי בו פנים אל פנים בכתובת האנטי-בגינית הבוטה על קיר בית הכנסת היה שכונה ושמה סטריינג'ווייז - המקום שבו נולדתי. באותם ימים זו הייתה שכונת עוני מוזנחת ללא תקנה, שרוב ימות השנה עמד בה אוויר כבד כל כך מערפח

עד שאפילו עשבי הבר קמלו תחת מעטה הזוהמה. גיזורים של עשן רווי פיח נפלטו מכל מיני ארוכות - מפעלי טקסטיל, בתי חרושת ובתי יציקה, שכבשניהם הוזנו בפחם ממכרות הפחם של חבל לנקשיר. ברחובות המרוצפים, המרופטים, צלופי הגשם, שבהם צופפו בתי המגורים - טורים על גבי טורים של בתים ויקטוריאניים שבהם חדר נושק לחדר, מטבח נושק למטבח, בתי שימוש חיצוניים נוגעים זה בזה - עטו אבני הבניין שחור נצחי. בשנת 1928, כשהצטרפתי אל חיק המשפחה, הצעיר משבעה ילדים, אמי ואבי - היא מרומניה, הוא מגליציה - התפרנסו בדוחק מחנות קטנה למכירת בדים, שבמטבחה העורפי ובחדריה הצרים שבקומה העליונה התגוררנו כולנו. זיכרונותי הראשונים קשורים לערבי שבת. אלה היו שעות של קסם. כאשר כיסתה אמנו את ראשה במטפחת משי לבנה, הדליקה את נרות השבת והליטה את עיניה באצבעותיה בתפילה חרישית, שינה המטבח הצנוע שלנו את פניו באורח פלא. הרהיטים העלובים המרמזים על ריקבון היו כלא היו. אור הנרות שיווה למקום מראה מלכותי. החדר נמלא בניחוחות קודש. וכשחזרנו הביתה מבית הכנסת ואבינו היה אומר את הקידוש בעומדו בראש השולחן, לכוש בכגרי השבת, הוא היה בעינינו כמלך. באותם ערבים, כשמשפחתנו הצטנפה לה בשלווה של שבת שנשגבה מבינתי, הייתי ילד מאושר.

ימי סטריינג'ווייז הגיעו אל קצם בשנת 1939, כשהורי רכשו מתפרה קטנה שבה ייצרו סינרים ופיג'מות וכך התאפשר לנו לעבור לשכונה ירוקה יותר ולבית יפה יותר עם גינה. זמן קצר אחר כך חוותה האנושות את ההלם הפתאומי של מלחמת העולם השנייה, אך בי, ילד בן אחת-עשרה, לא הותירה בתחילתה חותם מיוחד. מתחת לבלוני הסחה גדולים כספינות מפרש שריחפו גבוה בשמים יצאתי ללקט רסיסי פגזים, שיחקתי סביב מקלטים והשתעשעתי במיני תעלולים עם מסכות גז. ובלילה, מיד עם הישמע האזעקות, היינו אני ושני אחיי יצחק ומשה נוהגים להתגנב מתוך המרתף, שחוזק על ידי אבי לשמש מקלט נגד פצצות, וצופים באלומות האור של הזרקורים המדלגות בין עננים בניסיון לאתר מטוסי אויב, עד שהחלו היריות וההפצצות ברצינות ואנחנו נגררנו בחזרה פנימה, בלוויית מכה באחוריים או משיכה באוזן.

אלא שאז הלכה המלחמה והתעצמה, הילד היה לנער והנער לאיש צעיר. המראות של גוויות היהודים המוטלות בערימות ועצמות הנשרפים וניצולי המחנות כבויי העיניים, שבריריים מכדי לשרוד, צרבו את נפשי בתחושה של חוסר אונים. הזוועה, התסכול והבלבול של השואה פילחו את קרביי. להבות המשרפות אך זה כבו וכבר החלו יומני הקולנוע להראות את הצי הבריטי מיירט ספינות רעועות של ניצולים יהודים ליד חופי ארץ ישראל ומסיגן לאחור או כולא את נוסעיהן מאחורי

גדרות תיל. כמה מכלי השיט העלובים הללו, שתררו לשווא אחר חוף מבטחים, ירדו למצולות על המטען העגום שנשא עמן.

היש פלא אפוא שבחוגים ציוניים במנצ'סטר בעד במסחרים זעם עצור? כלום מפתיע הוא הדבר שאדם מסוגו של מנחם בגין, מונע בכוחו של כאב כל יתואר, פּרץ קדימה, מצויד בחוצפה יותר מאשר בנשק, והוביל את צבא המחתרת הקטן שלו למרד מסוכן נגד הבריטים בארץ ישראל?

על האידיאולוגיה של בגין שמעתי לראשונה כאשר התלויתי לאמי, אוהדת בגין מושבעת, לפגישה של תומכיו. מלחמת העולם השנייה הסתיימה זה עתה, ובאולם הדחוס עד אפס מקום היו ניצולי שואה רבים. הנואם היה אֵיוֹן גרינברג, עורכו הוותיק של הג'ואיש כרוניקל, השבועון החשוב ביותר של יהדות אנגליה. בהנהגתו גיבש השבועון גישה ביקורתית ופרובוקטיבית כלפי המדיניות הבריטית, ובר בבר ביטא אהדה גוברת כל כך כלפי בגין והאצ"ל, עד שכמה חברי פרלמנט דרשו לתבוע את העיתון לדין על הפצת דיבה. בסופו של דבר ביקשו מנהלי הג'ואיש כרוניקל מגרינברג לעזוב את משרתו.

הזיכרון שיש לי מגרינברג הוא של אינטלקטואל נמרץ, ממוצע קומה ובעל שליטה מהפנטת באנגלית ויקטוריאנית מליצית, שהתנגדה בפיו באופן שלא היה מבייש שחקן תיאטרון. בעלון התעמולה המשוכפל הדהוי שנשמר אצלי מצוטטים הדברים שאמר באותו ערב:

החירות לא תרד אלינו כמו מן משמים. כדי להשיגה עלינו לרמוס את אויבינו וללכת במדבר השעבוד של העבר אל עבר שמחת החירות העתידית. מנחם בגין מוביל את עמו במסע מפרך ומסוכן זה, המרחיקנו מערכות הגלות השוממות. הוא מנחה את עמנו בימים סוערים אלה. ענני הסערה קודרים ומאימים, אבל נחישות אינסופית, עמידה ללא חת ונכונות להקרבה חסרת גבולות יאפשרו לו להעפיל אל הפסגות המופזות של הכבוד היהודי, החירות היהודית והצדק היהודי, בארץ שבה החלה ההיסטוריה היהודית.

הנאום גרף תשואות רועמות אפילו מצד אנשים שכמעט לא הבינו מילה מדבריו, כמוני. בהמשך, דווח בעלון, פנה גרינברג לדבר על האיש שנקרא תמיד בפי בגין "מורי רבי" - זאב ז'בוטינסקי, הבלשן, הסופר, המסאי, המשורר והפילוסוף המבריק, שהקים תנועה עצמאית משלו, הציונות הרוויזיוניסטית.

"הציונות הרוויזיוניסטית של ז'בוטינסקי", אמר גרינברג, "היא ציונות פשוטה, ישירה וגלוית לב, אך גם מתוחכמת. היא קוראת להקמתה המיידית של מדינה יהודית.

האידיאולוגיה שלה נובעת מכעס ומהתפכחות לנוכח העמדות הרכרוכיות שמציגה ההנהגה הציונית הנשלטת בידי הסוציאליסטים, עמדות של ותרנות, פשרנות וחוסר החלטיות, שלא לדבר על הסתמכות מופרזת על הבריטים. ד"ר חיים ויצמן ומר דוד בן-גוריון נהגו כך בשנות העשרים והשלושים, והם נוהגים כך גם כיום, בשנות הארבעים¹.

ככל שעקבתי יותר אחר המאבק בארץ ישראל והרחבתי את ידיעותי ואת מעורבותי בעניין, כן גברה הבנתי שכאן טמון המפתח להתרסה משולחת הרסן של מנחם בגין כלפי דוד בן-גוריון, מנהיג היישוב המאורגן בארץ ישראל והאסטרטג הראשי של כוח הלחימה המחתרתי העיקרי שלו, ההגנה. בנוף הסוער של הפוליטיקה היהודית הארצישראלית היו בגין ובן-גוריון - שני מנהיגים עזים ונחושים להפליא - יריבים אידיאולוגיים מרים, האחד ימין והאחר שמאל, אבל בצומת דרכים זה הפרידו ביניהם לא רק תורות פוליטיות מנוגדות. הם התנצחו מרות בשאלה מהו הזמן הטוב ביותר לצאת לקרב האחרון נגד הבריטים כדי לסלקם מהארץ ולהכריז על מדינה יהודית עצמאית.

בן-גוריון פעל מתוך גישה פרגמטית מובהקת. הוא לא בזז את זמנו על מה שנראה בעיניו מטרות חסרות סיכוי. כל עוד נמשכה מלחמת העולם השנייה, הוא דבק בתפיסה שניצחון שלם וסופי של בעלות הברית על הנאצים חיוני לאינטרס הציוני ארוך הטווח, ורק לאחריו יהיה אפשר לצאת לקרב נגד הבריטים. מדיניות הבלגה זו נראתה לבגין מוטעית מיסודה. הוא סבר כי גורלה של גרמניה נחרץ עוד בשנת 1944 וכי ניצחונן של בעלות הברית נראה באופן, ונוכח כי בד בבד גובר קצב גירושם של מאות אלפים מיהודי אירופה, כצאן לטבח, אל תאי הגזים של אושוויץ. וכך, מתוך התנגדות נחושה לעמדת בן-גוריון, פרסם בגין קריאה פומבית למרד:

אנו עומדים בשלב הסופי של מלחמת עולם זו. עם ישראל חייב גם הוא לבחון את דרכו, לסקור את העבר ולהסיק מסקנות לעתיד... נסיק את המסקנה ללא חת... אין עוד שביחת נשק בין העם והנוער העברי לבין האדמיניסטרציה הבריטית בארץ-ישראל, המסגירה את אחינו בידי היטלר. מלחמה לעם-ישראל בשלטון הזה; מלחמה עד הסוף... הנוער הלוחם לא יירתע מפני קורבנות וייסורים, דם וסבל, הוא לא ייכנע ולא ינוח... כל עוד לא יבטיח לעמנו מולדת, חירות, כבוד, לחם, צדק ומשפט... וזו דרישתנו: השלטון על ארץ-ישראל ימסר לידי ממשלה עברית זמנית! נילחם, כל יהודי במולדת יילחם. אלוהי-ישראל, אל-צבאות יהיה בעזרנו. אין נסיגה. חירות - או מוות!²

עשרות שנים לאחר מכן אביט במנחם בגין, ראש ממשלת ישראל, ואחפש בפניו את פני הפושע הנמלט שפרס הוכרו על ראשו, אך לשווא. לא יכולתי למצוא גם כל דמיון בין מפקד המחותרת הקשוח והנחוש לבין המדינאי שלמדתי להכיר. במהרה הייתי עתיד לגלות גם כי רעיו לנשק, חברי האצ"ל, הם ברובם אנשים נחמדים וחביבים המבקשים לשרת את הציבור, ואינם דומים לכנופיית הטרוריסטים שתוארה בפי יריביהם. לימים שמעתי את מנחם בגין, שהיה תמיד מספר-אמן, מתאר באוזני חבריו הוותיקים כמה זמן הקדיש למציאת דרכים להערים על הבריטים. כדוגמה לכך הוא הזכיר את צעירי בית"ר, תנועת הנוער הרוויזיוניסטית, שפעלה נגד האיסור שהטילו הבריטים על תקיעת שופר בכותל המערבי ביום כיפור.

הסיפור החל בעצם ביום כיפור תרפ"ט, 1928, שבו הוקמה לפני הכותל מחיצת עראי מתקפלת לצורך הפרדה, כנהוג, בין מתפללים למתפללות. הערכים ראו בכך מעשה התגרות ופרצו התפרעויות.

"ג'יהאד! ג'יהאד!" עלתה הקריאה מן השווקים. "היהודים מנסים לבנות מחדש את בית המקדש שלהם ולהרוס את מסגד אל-אקצה שלנו".

עדי ראייה סיפרו על המון ערבי שרדף אחרי חסיד לְבָן זקן לבוש בקפוטה שחורה שנמלט על נפשו בסמטה שהובילה לכותל המערבי. הרודפים נופפו באלות, בפגיונות ובסכינים וצעקו: "הצילו את המקומות הקדושים מידי היהודים!" ו"מוות לכלבים היהודים!" ו"אללה אכבר!" החסיד הנמלט, שפניו הכחושות היו לכנות כסיד, רץ ברגליים כושלות דרך מעברי המנהרות, כוחו אוזל. הוא נפל וקם, ואז, במפתיע, פנה והחל לרוץ בכיוון ההפוך, היישר אל גדודי האספסוף, כשהוא צועק בהיסטריה "שמע ישראל", עד שנפל שדוד.

מאות אנשים נוספים נהרגו בחודשים הבאים, ומסע ההרג הגיע לשיאו בפרעות תרפ"ט (1929) בחברון. בפרעות אלה חוסלה הקהילה היהודית העתיקה בחברון - וכל זה בגלל מחיצה מאולתרת בכותל המערבי.

עם ההסלמה בהתפרעויות הקימו הבריטים ועדת חקירה מלכותית. בהשפעת הרגישויות המוסלמיות קבעה הוועדה כי הכותל המערבי נמצא בבעלותם של הערבים בלבד ולפיכך ייאסר על היהודים לתקוע שם בשופר. הקהילה היהודית הייתה המומה. ומה עם המורשת שלנו? אתם טוענים שמעולם לא היה מקדש על הר הבית? שכתבי הקודש שלנו אינם אלא סיפורי מעשיות? אגדות ילדים?

היו כמה עזי נפש שהפרו את האיסור. מדי שנה, עם התקרב שעת נעילה, היה אחד מחברי בית"ר תוקע בשופר. השוטרים הבריטים היו מגיעים ומכים את הנוכחים ללא הבחנה.

מנחם בגין היה עד לאחד מאותם אירועים, בתפילת נעילה של יום כיפור תש"ד (1943). הוא ראה גודר של שוטרים בריטים חמושים ברובים ובאלות המנסים לזהות מראש מי עלול לתקוע בשופר. וכאשר שקעה החמה והתארכו הצללים, הם נדחקו בין המתפללים, מפלסים להם דרך אל הכותל, נשקם שלוף ודרוך.

ואז נשמע קול התקיעה, והשוטרים יצאו מכליהם.

סרג'נט בריטי סמוק לחיים, זועם מעלבון, שעט לעבר דמות קטנה של נער שהצמיד שופר לשפתיו, סטר לו על פניו ושגא: "תפסיק לתקוע בדבר הזה!" שוטרים נוספים התנפלו על המתפללים שניסו להגן עליו והכו בהם באלותיהם. הצעיר שתקע בשופר בעט בסמל והצליח לחמוק בתוך המהומה בעודו רץ במעלה המדרגות בניסיון להגיע אל הסמטאות האפלוליות הסמוכות לכותל.

"תעצרו אותו! תהרגו אותו!" צעקו הערבים.

"רוץ! רוץ! קדימה! קדימה!" קראו היהודים. הנער חמק ורץ דרך הסמטאות עד שהופל על ידי שוטר ורותק ארצה.

מנחם בגין, שראה במו עיניו את המתרחש, החליט כי האצ"ל חייב להגיב לכך, לסכל את התכסיסים הבזויים של אויבי עמו, שחיללו את המקום הקדוש ביותר ליהודים. לקראת יום כיפור הבא, בראש השנה תש"ה, הוא הורה אפוא למפיצי הכרוזים ומדביקי המודעות של האצ"ל להביא לידיעת הציבור שכל שוטר בריטי שיפריע לתפילה בכותל המערבי "יירשם כפושע פלילי ויבוא על עונשו".

בהתקרב יום כיפור החרפה נימת האזהרות, ומתוך כך החלו לרחוש שמועות מאיימות יותר ויותר על העונש שאנשי האצ"ל מכינים לשוטרים הבריטים.

"טירוף קרימינלי!" נכתב בעיתוני השמאל היהודי, שחששו שמא יפלו בכותל קורבנות חפים מפשע. "התקיעה בשופר בסיום הצום אינה אלא מנהג שאפשר לוותר עליו", הכריזה הרבנות הראשית המודאגת. והמודיעין הבריטי ניסה לאמוד את מספר האבידות בנפש בכותל במקרה של ירי ממקומות מסתור.

ברגע השיא של יום כיפור, בסיום תפילת נעילה ובאור הדמדומים האחרונים, זימר החזן הלבוש לבן, פניו אל הגושים האדירים והאפלוליים של אבני הכותל העתיקות, בקול הולך וגובר: "שמע ישראל, ה' אלוהינו, ה' אחד". והקהל כולו חזר על אמירה זו בחדרת קודש.

ואז סלסל החזן שלוש פעמים: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ושלוש פעמים ענה אחריו קהל המתפללים בהתרגשות.

שבע פעמים זימר החזן בלהט, קולו רועד: "ה' הוא האלוהים. ה' הוא האלוהים" ושבע פעמים חזר הקהל על המילים המקודשות.

וכאשר סיים החזן את התפילה במילות הקדיש האחרונות - "עושה השלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן" - העיפו השוטרים הבריטים לכל עבר מבטים מתוחים, עצבניים, דרוכים לקראת עימות, ממתנינם לפקודה להתנפל מיד עם הישמע קול השופר.

וקול השופר נשמע.

הנער שתקע בשופר התרומם על בהונותיו, זרועותיו נוקשות, עיניו עצומות, ידיו רועדות מהתרגשות, ותקע שוב; תרועה יחידה וממושכת, איתנה, מרקיעה, מרוממת, שהגיעה לשיאים של שלמות צרופה - ואף שוטר לא זע.

"להתפזר", נבח הסמל, סמוק מכעס, על אנשיו. "לחזור לכסיס. בזריזות - 'חת שתיים, 'חת שתיים, 'חת שתיים..."

"לשנה הבאה בירושלים הבנויה", קראו המתפללים ויצאו בריקוד ניצחון אל בתיהם שברובע היהודי.

למחרת כתב בגין בעיתון המחתרתי של האצ"ל:

האבנים הללו אינן דוממות, אך גם אינן זועקות. הן לוחשות. חרש תדברנה, כאן ניצב הבית המפואר, כאן כרעו ברך מלכים, כאן התנבאו נביאים וחוזים, כאן נפלו גיבורים, כאן הוצתה האש הגדולה, המחריבה והמאירה כאחת. זה היה הבית וזאת היא הארץ שהייתה לנו, על מלכיה ונביאיה ולוחמיה, בטרם היו הבריטים לעם.

לימים, כאשר סיפר על כך, לא הצליח בגין לכבוש חיוך באומרו: "מובן מאליו שלא היה בדעתנו להביא לקרב דמים ליד הכותל המערבי, מחשש שיהיו נפגעים. ההתקפות שלנו כווננו למקום אחר - אל מבצרי המשטרה הבריטית במקומות אחרים - ואותן ביצענו כיאה וכיאות".

סיפורי התעוזה האלה, ובמיוחד הפעמים שבהן חמק בגין בעור שיניו מהמצוד הבריטי בהחליפו מקומות מסתור רגע לפני שהרשת התהדקה סביבו, ריתקו מאזינים רבים. בנצנוץ קל של חיוך היה מספר על הימים שפיקד על לוחמי האצ"ל מחדר שכור קטן במלון סבוי, מלון קטן לחוף ימה של תל אביב, כשהוא נושא את השם הברדי בן זאב, על שם אביו. הוא שיער כי הבריטים לא יחפשו אחריו דווקא מתחת לאפס, בחדר מספר 17 בבית מלון הפתוח לכול.

הנחה זו הוכיחה את עצמה בתחילה, אך בסופו של דבר עלו הבריטים על עקבותיו והוא עבר אפוא לבית קטן, מבודד ועלוב במחנה יהודה אשר בשולי שכונת התימנים של פתח תקווה. וכאשר החלו הבריטים לרחרח גם שם, הוא עבר שוב עם

אשתו עליזה ובנם הקטן בני לצריפון נוסף בשכונת חסידוף, אף היא ליד פתח תקווה. שם גם אימץ לו שם חדש, ישראל הלפרין, וזהות של פליט, סטודנט למשפטים מוקף ספרים לקראת בחינת הגמר.

"אני זוכר מצוין את האנשים בשטיבל בשכונת חסידוף", שמעתי פעם מפיו. "הייתי מתפלל שם בשבתות וחגים. בשבת הראשונה שלי שם כיבדו אותי בעלייה לתורה; הכנסת אורחים. הגבאי שאל אותי כנהוג איך קוראים לי ולאבא שלי, ותאמין או לא", חיך בגין בערמומיות, "התחלתי לגמגם. הגבאי נעץ בי עיניים חשדניות. הוא שאל שוב, 'איך קוראים לך?', ואני הייתי צריך לזכור לא לומר את שמי האמיתי, אלא את הכינוי שלי באצ"ל: לא מנחם אלא ישראל בן זאב דב. אחרי הפעם הזאת עליתי לתורה אך ורק בשמי הברוי, ועד היום אני מבקש סליחה מריבונו של עולם על התחזות במקום קדוש. אני בטוח שבתוקף הנסיבות הוא סולח לי".

וכאן, בשכונת חסידוף, ניצל בגין בנס בספטמבר 1944. חיילים בריטים כיתרו את פתח תקווה כולה, הטילו עוצר והחלו לערוך חיפוש מבית לבית. בזכות מזל בלתי מוסבר - יהיו שיגידו כי הייתה זו ההשגחה העליונה - חלפו המחפשים על פני הצריף הנידח ולא נכנסו אליו. אלא שאסון אישי פקד את בגין כאשר גיסו וחברו הקרוב ד"ר ארנולד נפטר בשומעו על מבצע החיפוש.

"הוא התגורר בתל אביב באותו זמן", סיפר בגין בעצב. "הוא ידע שהסתתרנו, וכנראה עצם המחשבה על כך שאנו עלולים להיאסר זעזעה אותו. זה ציער אותו כל כך עד כי התמוטט ומת.

"אנחנו, אשתי ואני, לא יכולנו אפילו להשתתף בהלוויה. הבריטים שלחו לבית הקברות בלשים שרק חיכו לראות אותי. אלה היו ימים קשים מאוד לשנינו. אשתי מיאנה להינחם. אני איבדתי חבר, אבל היא איבדה אח: הוא היה היחיד שניצל מכל בני משפחתה. כל שיכולתי לעשות היה ללכת לבית הכנסת הקטן שלנו ולומר קדיש לזכרו".

ואז החלו כמה שכנים חטטנים תומכי שמאל לשתף פעולה עם הבריטים כדי "להיפטר מהפורשים", לדבריהם. לפיכך נאלצה משפחת בגין לעזוב את שכונת חסידוף ולמצוא מקום אחר. הפעם נדמה היה שנמצא מקום מסתור אידיאלי: בית קטנטן ומתפורר ברחוב יהושע בן נון בתל אביב - רחוב צדדי, חסר ייחוד, זרוע אשפה, מצחין ושורץ זבובים. הזבובים והצחנה נבעו מהעובדה ששכניו של בגין היו בית המטבחים העירוני מכאן והכלבייה העירונית משם.

כאן, ברחוב יהושע בן נון, החליף בגין שוב את זהותו והופיע כר' ישראל ססובר. תמונתו של ר' ישראל ססובר אינה מגלה שום דבר העלול לעורר תשומת לב מיוחדת. ר' ישראל מסתכל בצופה בעיניים גדולות, שקועות ועייפות הניבטות

בגין כר' ישראל ססובר עם אשתו ובנו בני (12 בדצמבר 1946)

מתוך פנים כחושות ומזוקנות, פנים נבונות של תלמיד חכם צנוע ולא של מנהיג מיליציה קשוח.

לאמיתו של דבר, מי שהיטיב להכירו באותם ימים אומר שהוא לא התקשה כלל לחמוק מעינו הפקוחה של השלטון הבריטי, כי מראהו לא הסגיר אותו כלוחם מחתרת, וודאי שלא כמפקדה. בתיקייה בריטית מאותם ימים הנושאת את הכותרת "מפתח הטרוריסטים היהודים" הוא מתואר כבעל "אף ארוך ומעוקל, שיניים רקובות ומשקפי קרן". שוב ושוב חלפו לידו סיורים של שוטרים בריטים שראו בו סטודנט דלפון או תלמיד ישיבה מן השורה.

בתקופת מגוריו ברחוב יהושע בן נון נהג מפקד האצ"ל להתפלל בשטיבל המקומי. "איזה בית כנסת נהדר זה היה", שמעתי פעם מפיו. "מצאנו בו נחמה כשהחיים במחתרת נעשו קשים מנשוא. השטיבל הקטן הזה נעשה חלק מחיי היומיום שלי. בעלי הבתים היו נפלאים: תערובת של בעלי מלאכה קשי יום מתל אביב, חנוונים זעירים, פועלים ואומנים. עמך ממש. אנשים איתנים, פטריוטים. הייתי הולך באופן

קבוע לשיעורי גמרא, גם מפני שנהנית ללמוד וגם מפני שהם חיזקו את אמינות התחפושת שלי".

בגין סיפר זאת באנחה ממושכת שהפכה לצחקוק כשהוסיף: "והאנשים הנהדרים האלה ודאי חשבו שרַב ישראל ססובר שלהם הוא סתם לופטמענטש, הולך בטל שאינו מסוגל להתמיד בעבודה ונופל לעול על אשתו, שממנה בוודאי הצליח להוציא גם נדוניה נכבדה".

בחצי צחוק, חצי רצינות ומלוא הטנא חיקויים הדגים בגין את משמעות תדמיתו זו בסיפור. שמש בית הכנסת, ר' שמחה, איש נמוך ובעל זקן אדמוני, שמח וטוב לב, בא אליו יום אחד וביקש ממנו לעשות מצווה קטנה. זה היה לפנות ערב, כשבגין עמד להיכנס לביתו המט ליפול. ר' שמחה קרא אליו מעבר לרחוב: "ר' ישראל, אנחנו צריכים אותך למניין לתפילת מנחה". הוא נאלץ לצעוק כדי לגבור על המולת הנביחות של הכלבים הכבולים בכלבייה העירונית והגעיות והנחרות של הפרות האומללות בבית המטבחים.

ר' ישראל ססובר צעק בחזרה: "תכף אבוא. אני רק צריך להגיד לאשתי שאני בבית".

כשנכנס, שמע את אנחת ההקלה של ראש המבצעים של האצ"ל: "מנחם, תודה לאל שחזרת. כבר התחלנו לדאוג. יש לנו פעולה בעוד שעתיים".

"מצפים לי למנחה בבית הכנסת", אמר לו בגין. "אני חייב ללכת. זה לא ייקח הרבה זמן".

אחרי התפילה, בצאתו מהשטיבל, לקח ר' שמחה את בגין הצדה ואמר לו: "אני צריך שתעשה איזו מצווה קטנה".

"ומה?"

"הקצב שלנו, ר' דוד, צריך טובה".

"איזו מין טובה?"

"כדי לחדש את תעודת הכשרות הוא צריך שני עדים שיעידו שהוא שומר שבת. כל המתפללים האחרים עובדים קשה כל היום ונראה שלך יש די הרבה זמן, אז אני מבקש שתבוא אתי למשרדי הרבנות ותעיד לטובת ר' דוד. זה עניין פורמלי, לא ייקח הרבה זמן. הדיינים ישאלו אותך כמה שאלות, זה הכול".

בגין זע באי-נוחות ולא ידע מה להשיב. חקירה בפני רבנים חדי עין כאלה עלולה לחשוף כליל את העמדת הפנים שלו.

"יש לך בעיה עם זה, ר' ישראל?" שאל ר' שמחה.

"ברור שלא", השיב בגין וניסה להתעשת. הוא ידע היטב שקצין המבצעים הראשי שלו מחכה בקוצר רוח לשובו כדי לאשר פעולה נגד תחנת משטרה בריטית,

שהייתה אמורה לצאת לפועל ללא דיחוי. הוא אמר אפוא: "אני יודע שר' דוד הוא באמת אדם הגון ושומר כשרות, אבל - "

"אבל מה? אתה רק צריך להגיד את זה לדיינים. הם כבר יאמינו לך".

"אני בטוח. אלא ש - "

"אלא שמה?"

"אלא שכנראה תצטרך לבקש ממישהו אחר".

"מישהו אחר? מה הבעיה אתך, ר' ישראל? פתאום אתה כל כך עסוק?"

"האמת היא שכן".

"במה?"

"עניין דחוף - משהו שאני חייב לטפל בו בעצמי".

"איזה מין דבר?"

"משהו חשוב".

"נה! נהם השמש וסב על עקביו בשאט נפש".

שנים אחר כך, בעצרת פוליטית, ניגש ר' שמחה הנרגש אל בגין וסיפר לו כי במוצאי שבת שלמחרת הכרזת העצמאות הוא ישב בבית עם שניים ממתפללי בית הכנסת, האחד בנאי והשני שרברב, והם שתו לחיים לכבוד המדינה החדשה. בעודם שותים היו אוזניהם כרויות לרדיו, ופתאום נשמע קול מוכר, שהכריז: "אזרחי המולדת העברית, שלטון השעבוד של בריטניה בארץ מולדתנו הוכה וסולק. קמה מדינת ישראל..."

"לא האמנו שאתה, ר' ישראל ססובר שלנו, הוא מנחם בגין מפקד האצ"ל", אמר ר' שמחה בעליצות. ואז הזדקף מלוא קומתו ואמר: "אתה יודע כמובן שהייתי חבר חשאי באצ"ל".

"מובן שידעתי", אמר בגין. "וכמוך כמעט חצי מהשטיבל. אבל כולכם שמרתם על השבועה לא לגלות זה לזה לאיזה תא מחתרתי אתם שייכים".

האמת היא שבראשית היכרותי עם מנחם בגין הוא לא הרבה לדבר על אותם ימים חשאיים. הוא נהג לעשות זאת רק כאשר היה בחברת אנשיו הוותיקים והנאמנים, ובקולו ניכרה אז נימה עגמומית ולאוו דווקא עליצות או שנינות. מאחורי סיפורי המחותרת שלו ארבו תמיד החרדה וחוסר הביטחון הקיומי של אדם שנמלט מפני החוק ושל מי שעדיין חש את כובד האחריות של פקודות שפירושן חיים ומוות. בהיותו אדם נרדף יכול היה להתרועע רק עם בני משפחתו הקרובים, עם חברים ספורים מהפיקוד העליון של האצ"ל ועם כמה בלדרים שומרי סוד. אף על פי כן, איש לא חלק על סמכותו הצבאית, המוסרית והאידיאולוגית. חסידיו העריצו אותו, כמעט סגרו לו. ובזכות